

OSMANLI DÖNEMİ'NDE GÜREŞ VE GÜREŞÇİLER TEKKESİ

مصطفى كؤك

Mustafa KÜÇÜK*

يكن نور كرمي الكي شهر الخير دة واقع هماريون بعص
قوللرينده احسن ابوريلان اجناس نغور ذرکه ذکر اهن

Türklerin en eski ve yaygın güreşi karakucaktır. Günümüzün serbest stil güreşlerine çok yakın olan bu güreş çeşidini dünyaya Türkler yaymıştır. Türk güreşini, Etrüsklerin Orta Asya'dan alıp İtalya'ya götürdükleri ve Avrupa'ya yaydıkları bilinmektedir.

اوچنل جريد کوشکن کورشا اولدقلان دیراما الخلیل قره بایله و مشربو سئلخی
مفاحان ایلله و صبا غریبول سوخته ایلله و بوسنوی ادرنل مسیر ایلله
و یعقوب یونسنا الح عبیدل ایلله و دناغا و غالی جفری و لوالله و دلی محمد جام کورن
و نیردار خنکله تعلیندا و غالی ایزاهیم ایلله و شوملو ذیراما مصطفی ایلله کوشکن
غالبه اکیشر و غلو برر و و غامیده و غالی خولنه ایلله ایلله یور غایم
سلطان ایلله قوللری مغزیله و بریلان
ظم لیللی
مکرمی طغور

□ "Türklerin, avcılık, okçuluk ve binicilikten sonraki sporunun güreş olduğunu ve milâttan 3000 sene evvel güreş yaptığını söylemek pekâlâ mümkündür (Kahraman, Cumhuriyet Kadar Türk Güreşi, I, 2). Güreşi şehzâdeler, kızlar ve kadınlar da yapardı. Hatta eski Türklerde: 'Kız birle [ile] güreşme, kısırakla yarışma' atalar sözüdür (Kahraman, a.g.e., s. 3'ten: Divânü Lügati't-Türk, I, 474: "Kızla güreşme çünkü kızlar kuvvetli olur, seni alt eder. Kısırakla yarışma kısırak attan daha çevik, daha sıçrayışlı olduğundan seni yener"). "Türklerde, tarihin her devrinde güreş müsabakaları, hiç bir zaman ok müsabakalarından geri kalmamış, belki ondan daha büyük bir alâka uyandırmıştır. Büyük şehirlerden en küçük köylere kadar her yerde güreş müsabakaları en büyük bir zevkle seyredilir ve âdetâ bir bayram sevinci hâsıl ederdi. İki evli bir köy bile Türk sporuna eleman yetiştirirdi. Bu sporun an'anesi ve ruhu, bugün de aynı kuvvetle yaşamaktadır" (Kunter, Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar, s. 44-45). Geleneksel Türk güreşi iki çeşittir: 1. Kuru güreş (Karakucak, Harman güreşi), 2. Yağlı güreş.

Türklerin en eski ve yaygın güreşi karakucaktır. Günümüzün serbest stil güreşlerine çok yakın olan bu güreş çeşitini dünyaya Türkler yaymıştır. Türk güreşini, Etrüsklerin Orta Asya'dan alıp İtalya'ya götürdükleri ve Avrupa'ya yaydıkları bilinmektedir. Halim Baki Kunter'e göre geleneksel ve eski Türk güreşi, yağsız olan, yani karakucak güreşidir (Kunter, a.g.e., s. 46). Yağlı güreş ise Rumeli Türklerinde benimsenmiş, daha sonra bu Türkler tarafından Ege çerçevesine ve Anadolu'ya yayılmıştır (Vatan Gazetesi'nin 'Kırkpınar' ilâvesi: 8.5.1953).

Türk (yağlı) güreşi, Deste (Ayak), Küçük Orta, Büyük Orta, Başaltı ve Baş diye beş kategoriye ayrılmaktadır. Pehlivanlar güreşmeğe en küçük rütbeden başlarlar. Birincilikler kazandıkça pehlivanın rütbesi yükselir. Rütbelere derece derece çıkılır. Rütbe atlama yoktur. Rütbelerde terfi nasıl bir meziyetse, kendi gücünden aşağı derecede güreşmek de ayıp sayılır. Türk güreşinin 94 oyunu ve bu oyunları bozan bir bu kadar da karşı oyununun bulunduğu bilinmektedir. Ancak usta pehlivanlar bu oyunların hepsini öğrenip kullanmazlar. Kendilerini birkaç oyunda çok iyi yetiştirmeyi amaç tutarlar. Bu sebeple Kazıkçı Kara Bekir, Kündeci İrfan Pehlivan gibi bazı pehlivanlara, iyi tatbik ettikleri oyunlar lâkap olarak verilmiştir (Sevük, "Pehlivanlık Hakkında", İlkü, sayı 67, s. 16-17).

Pehlivanların halk nazarında-

ki şöhet ve kıymeti hatırı sayılır bir seviyede olduğundan dolayı herkes küçük yaşlardan itibaren sürekli çalışmalarla kendisini pehlivan olarak yetiştirme çabasına girmiştir. Bunlardan başarılı olanlar, hayatlarını çeşitli yerlerde tuttıkları güreşlerle kazanıyorlardı. Bu idman türü, tam bir halk sporu idi. Sonraki yıllarda başarılı olan güreşçiler, genellikle İstanbul'a yönelmişlerdi. Zira, güreşçilerin büyük ün sağlamaları İstanbul'da yapılan güreşlerle gerçekleşebiliyordu.

Güreş müsabakaları, Osmanlı padişahlarının da üzerinde durduğu ve özellikle bayram zamanlarında halkın sevincini paylaşmaya bir vesile edildiği bilinmektedir. Bunun için bazen Eski Saray'da [bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin olduğu mahal], bazen Gülhane'de veyahut diğer köşklere bu müsabakalar yapılırdı. Bu şenliklerin tertibi sırasında ciddi bir kayıt düzeni takip edilir ve hangi pehlivanın kiminle güreşeceği; galip ve mağlûp pehlivanlar ile duacıya ne kadar para verildiği bir kayıt defterine itinayla yazılırdı. Ayrıca Kozbekçiler'de, Veli Efendi Çayırı'nda, Ok Meydanı'nda, Kâğıthane'de ve Yeniköşk'te büyük güreş müsabakalarının yapıldığı da bilinmektedir (Kunter, Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar, s. 46).

Güreşçiler Tekkesi

Osmanlı Devleti'nde güreşle ilgilenen tekkelerin varlığı bilinmektedir. Evliya Çelebi'ye göre "Sultan Birinci Murad, Edirne'yi zaptedince bir "Pehlivanlar Tekkesi" açtırmıştır. Ancak vakıf türünde olan güreş teşkilâtlarının sayıları özellikle İstanbul'un alınışından sonra inanılmayacak bir seviyeye ulaşmıştır. Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'nin spor tekkelerinin her birinin şeyhleri, yani muallimleri ve müritleri, yani sporcuları mevcuttu. Her tekkeye ait vakfiyeler de bulunmaktaydı. "Tekke" adı verilen bu kurumların hususi idareleri vardı. Bu tekkelere okçular ve ciritçiler de alınabiliyordu. Topkapı Saray Kütüphanesinde Osmanlı güreş tekkeleri ile ilgili defterlerde bu konu geniş bilgi vermektedir.

"Ceyb-i Hümâyûn" ve "İhsân-ı Şâhâne" gibi defterlerde çeşitli güreş turnuvaları, tekkelerin idaresi ve ünlü pehlivanların adları ile kimlere kaçır kuruş aylık ödendiği yazılıdır.

İstanbul'da iki Güreş Tekkesi vardı. Tekkelerin en büyüğü, Zeyrek yokuşunda olanı idi. Zeyrek'teki Pehlivanlar Tekkesi, ülkenin her yanından

Osmanlı padişahlarının da güreş müsabakaları üzerinde durduğu ve özellikle bayram zamanlarında halkın sevincini paylaşmaya bir vesile edildiği bilinmektedir. Bunun için bazen Eski Saray'da, bazen Gülhane'de veyahut diğer köşklere bu müsabakalar yapılırdı.

kabiliyetli gençleri toplayıp yetiştiren ve değerli muallimleri hazırlayan bir teşkilât, yani idman ocağı idi (Kunter, a.g.e., s. 46). Evliya Çelebi'nin anlattığına göre de İstanbul'daki pehlivan tekkelerinin en büyüğü Zeyrek Yokuşu'ndaydı. Bu tekkede üç yüz pehlivan yiyor-içiyor ve idman yapıyordu (Danışman, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, I, 275). Pehlivanlar için Kasımpaşa'da ayrı bir hamam tahsis edilmişti (Danışman, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, II, 35).

Zeyrek'teki Pehlivanlar Tekkesi zamanla harap olmasına rağmen uzun süre tamiri için gerekli izin alınamamış, bunun üzerine pehlivanlar h. 1189 (m. 1775) tarihinde müşterek bir arzuhâl sunarak durumu ilgililere bildirmişlerdir (BOA, Cevdet-Maarif, 4712/3: 17 Receb 1189 [13 Eylül 1775]). Sadrâzamın derkenar olunmasını emrettiği konuyu tahkik eden defterdar, Sadrâzama hitaben yazdığı telhîste, konuyu şöyle özetlemiştir:

"Arz-ı bendeleridir ki,

İstanbul'da Zeyrek kurbünde Güreşçiler Tekyesi'nin mürûr-ı eyyâm ile binâsı müşrif-i harâb ve muhtâc-ı tamir olmakdan nâşi cânib-i mîrîden müceddeden bina ve inşâ edilmesini tekye-i mezkûre pehlivanları işbu arzuhaller ile istidâ ederler. Derkenâra havale olundukda tekle-i merkûme bundan akdem muhterik olundukda yüz yetmiş altı senesinde [1176=1762-1763] cânib-i mîrîden müceddeden bina ve inşâ olunup mesârif-i için beş yüz kuruş verilmiş olduğu Başmuhasebe'den derkenâr olunmuştur. Ancak mesârif-i mîriyyenin kesreti ma'lûm-ı devletleri olan mevâddan olmağla her ne vechile emr u fermân-ı âlileri buyurulur ise emr u fermân devletlü, saadetlü sultanım hazretlerininindir" (BOA, Cevdet-Maarif,

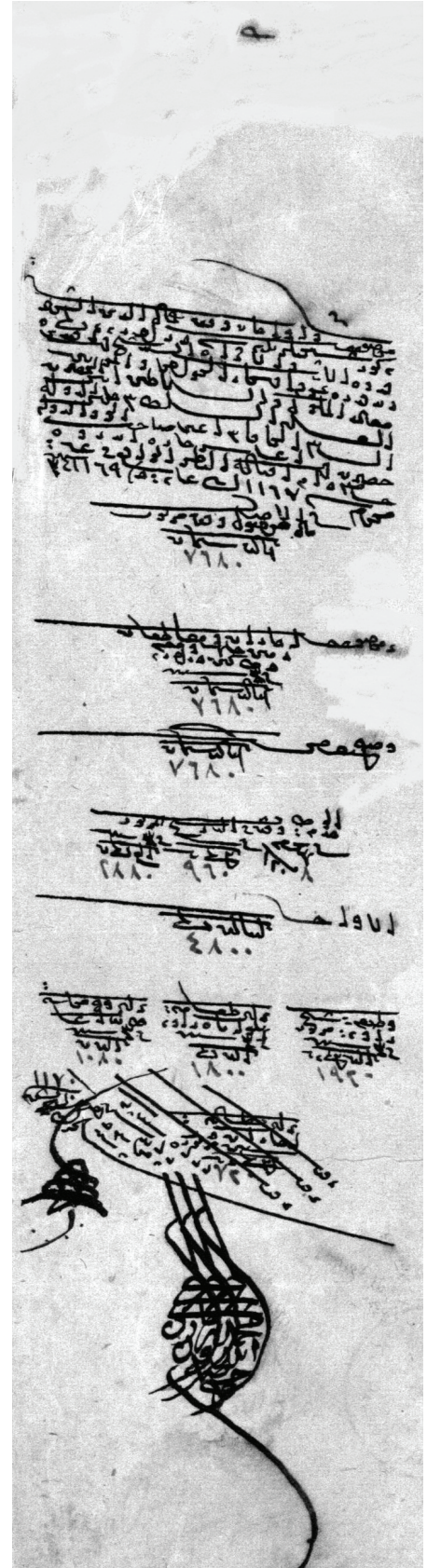
4712/3).

Usul üzere derkenar olan bu arzuhâl neticesinde Ser-mimarân-ı Hâssa el-Hâc Ahmed Ağa ma'rifetiyle gerekli tamir yapılmış 500 kuruş için Hazine tezkiresi hazırlanmıştır. Sadrâzam Derviş Mehmed Paşa da defterdara hitaben sâdır olan: "Görüp, i'lâm eylesin deyü" buyrulduyuyla tekkenin içerisinde bulunduğu son durumun bildirilmesini emretmiştir.

Yine İstanbul'da Şişhane'de güreşe özgü bir Güreş Tekkesi vardı. Öteki vakıf biçimine getirilen güreş tekkeleri ise Mekke, Cidde, İskenderiye, Lazkiye, Şam, Maraş, Amasya, Tokat, Edirne, Ankara, Kütahya, Tire, Bergama, Manisa, Akhisar, Yenice, Üsküp, Gelibolu, İpsala, Ustrumca, Diyarbakır, Konya, Bursa, Balıkesir, Urfa, Halep, Belgrat, Bağdat ve Mısır'da bulunuyordu. Bu kentlerde bulunan güreş tekkelerinin yanı başında ya da bünyesi içerisinde öteki sporların da yapıldığı örgütler ve spor tekkeleri vardı.

Edirne'deki Seyyid Cemaleddin Tekkesi

Edirne'deki Pehlivanlar Tekkesi'nde Seyyid Cemaleddin ve Er Sultan adlı iki pehlivanın türbesi bulunmaktadır. Bunlardan Er Sultan, Fatih Sultan Mehmed'in huzurunda bir gün içinde Uzun Hasan'ın yetmiş seçme pehlivanını yenmişti (Seyahatnâme, II, 26). Konya Müzesi'nde bulunan 970 ve 971 yıllarına ait Şer'iye Sicil Defterleri'nde; Ankara Kuyûd-ı Hâkâniyye Defterleri'nde ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki evrâka göre Konya'da da bir 'Güreşçiler Mahallesi' ve bir 'Güreşçiler Tekkesi' vardı. Osmanlı Devleti'nin şehir ve kasabalarında sporu teşvik için böyle tekkeler kurulmuştur (Konyalı, "Konya'da Güreşçiler Tekkesi", Türkiye Folklor Araştırmaları, c. 10, sayı

199 (11 Şubat 1966), s. 3991. Konu için bakınız: Tan, "Tarihi Türk Güreş Hakkında Notlar", Geleneksel Türk Sporları Semineri: 31 Temmuz 1976-Konya, s. 56-61).

"Küşte gîrân, yani Güreşçiler Tekkesi, Seyyid Cemaleddin Sultan Âsitânesi: Fetihten sonra Gazi Hüdavendigâr, İslâm askerleri canlansın ve renklensin için bu tekkeyi gürbüz, genç, güçlü kuvvetli, yiğit ve korkusuz kahraman erler için yapmıştır, ama gerçekten de İslâm askerine revnak vermiştir. Hâlâ burada olan Rumeli yiğitleri toplanıp haftada bir kere Cuma gününde bir araya gelip 70-80 çift yağ bulanmış geçmişin sâhib-kıranları [hükümdarları] gibi, Rüstem gibi cesur ve güçlü, genç pehlivanlar birbirleriyle el sıkışıp el öptükten sonra koç gibi baş tokuşup gülbâng-ı Mahammedî çekip muhabbet meydanında güreş tuttuklarında insan hayran kalıp, susup boynunu büker. Gerçekten de pir-i perverleri olan Hazret-i Mahmud Piryâr-ı Velî'nin mübarek ruhunu yâd edip bütün Müslümanlar gazileri gazâ yoluna teşvik ederler.

Bu tekke zemini siyah taş gibi yağ ile bulanmış bir arbede meydanıdır. Ehil olmayan adamlar o tekkeye ayak bassa, yağ üstünde tepesi üzere gelip kendi kendine yenilir, ama iki yiğitlik meydanı sahibi yiğitler yalınayak ve gömleksiz bu meydanda iki-üç saat bu yağ üzere elbeşti ederler. Değme hal ile birbirine galip gelemeyip 360 çeşit pehlivanlık hileleri yaparlar"... "Kısacası bu yazılan güreşçi hilelerinden birini yaparak rakibinin bir yerini gafil yakalayıp ondan atıp intikam alır. Zira pehlivanlar arasında bilek gücü erliktir, ama hile

yapmak erlikten erliktir. Zira atalar dilinde "Erlik on, dokuzu hile" demişler. Niceler buna zâhib olmuşlar. "Belî, on; dokuzu da hiledir" demişler. Gerçekten de savaşı olup yiğit olanlara silâhşorlûk ve güreşçilik çok çok gereklidir. Zira Peygamber Efendimiz'in sünnetidir ki Hazret-i Mefhar-i mevcûdât, Ebu Leheb ve Ebu Cehil mel'ûnlar ile güreşip ikisini de aşılamadan yenip pis suratları mezbahada kan yalamış azgın köpek ağzına dönmüşler idi. Heybetli ve salâbetli bir sanattır. Bu Edirne Tekkesi'nde yaz ve kış yüz çift pehlivan dervişler hâzır olup Piryâr-ı Velî töresi üzere idman ederler.

Bu tekke gerçi kârgîr kubbeler ile yapılmış değildir ama bakımlıdır. Pek çok odaları, mutfağı ve biraz bağçesi vardır. Ve meydanında geçmiş zaman pehlivanlarının demirden yayları, okları, gürzleri ve türlü türlü seçilmiş kemankeş darbları, salıkları, zerdeste ve matrakları, kırkar ellişer okka gelir camuz derilerinden yağlı kisbetleri ve nice türlü pehlivan âletleri, muhabbet meydanı üzerinde asılıdır.

Bu güreşçiler dergâhı, Ali Paşa Çarşısı yakınında Balık-pazarı Kapısı'nın iç yüzünde kurulmuş Güleşçiler Tekkesi'dir" (Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (Haz.: Dağlı, Kahraman), 3. cilt, 2. kitap, s. 583-585).

Şeyh Cemaleddin zamanında Edirne'deki Güreşçiler Tekkesi/Zâviyesi için Serhâzin-i Enderûn-ı Hümâyûn (Enderûn Hazinedarbaşı) Mehmed Ağa zamanında 1 Muharrem 1167-30 Zilhicce 1169 yılları arasında üç yıllık muhasebe kaydı şöyledir (BOA, TSM. A, 5617: 1 Muharrem 1167-30 Zilhicce 1169 [29 Ekim 1753-25 Eylül 1756]):

Güreşçiler Tekkesi'nin Gelir Tablosu

Gelir Süresi	Türü	Mikdarı
3 yıl (h. 1167-1169)	İcârât-ı mukâta'ât-ı zemin-i dekkân [Dükân kiralari]	7680 akçe

Güreşçiler Tekkesi'nin Gider Tablosu

GİDER TÜRÜ	GİDER SÜRESİ VE MİKDARI
Vakıf Görevlilerinin Maaşları ve Hizmetler: Günlüğü 8 akçeden 120 gün : 1 yıllık 0960 akçe	3 yıllık 2800 akçe
El-İhrâcât [Genel Giderler]	3 yıllık 4800 akçe
Tekke şeyhine maaş: 3 yıllık 1920 akçe Taâmiye [Yemek masrafı]: 3 yıllık 1800 akçe Muhasebe harcı: 3 yıllık 1080 akçe	TOPLAM GİDER: 7680 akçe

Pek çok Osmanlı padişahı, güreşin hâmisî olduğu gibi, bazılarının da bizzat güreştiği bilinmektedir. Güreşçilerin eğitim ve gelecekleri için onlara güreşçiler tekkesi hazırlayan padişahlar, saraylarında da güreşilmesine izin vermiş, hatta huzûrlarında güreş tertibini emretmişlerdir. Malî kayıtları deftere geçirmelerindeki titizlikleri bilinen Osmanlı bürokrasisi ise bunları da kayda geçirmiştir. Sultan Abdülhamid-i Evvel zamanında inşa edilen Cirid Köşkü'nde 3 Safer 1122 [3 Nisan 1710] tarihinde yapılan bir güreşe katılan pehlivanlar ve onlara verilen atıyye şu şekilde kaydedilmiştir:

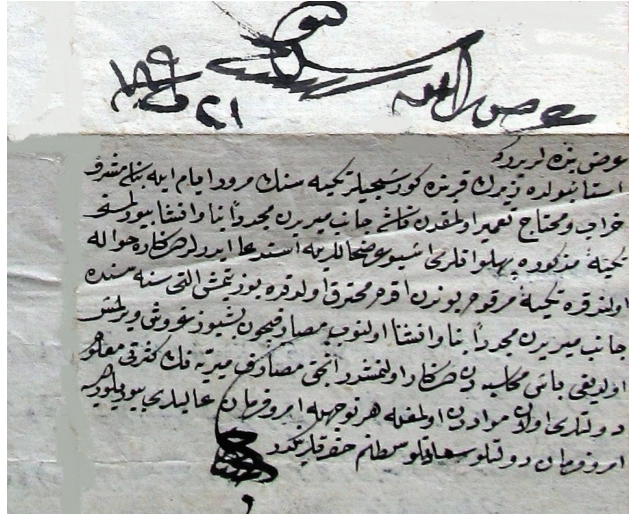
Dramanlı Halil ile	Kara Bekir
Memiş ile	Bostancı Makacan
Bosnevî ile	Ortalı Hüseyin
Yakub ile	Bostancı Abdi
Debbağoglu ile	Çakırcı Veli
Deli Mehmed ile	Çamkerten
Teberdar ile	Çengelli Nalbandoğlu İbrahim
Şumlulu ile	Dramanlı Mustafa

Gâlîbe ikişer altın, mağlûba iki zolta (Zolta: Alman teleri örnek alınarak yapılan gümüş veya bilyon para birimidir. Bu birim Osmanlı kuruşuna da örnek olmuştur. Alman Taler'i (Alman Talarisi), Osmanlı topraklarında da tedavülde kalmış ve bir buçuk taler, bir düka veya Osmanlı altunu sayılmıştır. Çifte zolta (= 60 para) ve yarım zolta (= 15 para) değerinde olmak üzere üç ayrı ağırlıkta basılmış ve Sultan Birinci Adülhamid dönemi sonuna kadar [h. 1187-1023/m. 1774-1789 yılları arası] tedavülde kalmıştır. En belirgin özelliği üzerinde padişahın tuğrasının bulunmasıdır. Bu arada, 40 paranın bir kuruş olduğunu da hatırlatalım) ihsan buyurulmuştur (BOA, TSMA, 2354/13).

Güreşin bir seyir unsuru olduğu kadar, protokole giren ve teşrifât kaideleri içerisinde değerlendirilen eski bir an'ane olduğuna dair şu ifadeler dikkat çekicidir:

"Alman Prensi Albert, 24 Ekim 1901 tarihinde İstanbul'a gelmişti. Misafir kaldığı süre içerisinde İstanbul'u gezdi ve o yıllarda Avrupa'da ün yapan Türk pehlivanlarını ve yağlı güreşimizi de görmek istedi. Yine o günlerde İstanbul çevresinde güreşen başpehlivanlardan Adalı Hali, Kurtdereli Mehmed, Söğütülü Molla İbrahim Safi ve Madralı Ahmed, Yıldız Sarayı'na çağrılarak huzurda güreştirildi. Adalı, Molla İbrahim'i dört dakikada; Kurtdereli, Madralı Ahmed'i altı dakikada yendiler" (Kahraman, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi (1924-1951) Kırkpınar Güreşleri, s. 21-22). Huzurda yapılan bu güreşten sonra pehlivanlara sanayi madalyası verildiğini bildirir berât-ı şerif-i âlî-şân, 22 Şaban 1319 / 23 Teşrin-i Sâni 1317 (4 Aralık 1901) tarihinde sâdir olmuştur (BOA, İ. TAL [İrâde. Taltifat], 266/1319. Ş-145: 22 Şaban 1319 (4 Aralık 1901). Âtîf Kahraman'ın eserinde berâtın tarihi 23 Şaban olarak verilmektedir ki yanlıştır (bk. Kahraman, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi (1924-1951) Türk Güreşi, s. 21).

Netice i'tibârıyla Sultan İkinci Mehmed (Fatih) zamanın-

da açılan güreşçiler tekkelerinin; Sultan İkinci Mahmud'un 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırırken kapattığı Bektaşî tekkeleri arasında kısmen yar almaları sebebiyle gerilemeye başlamakla birlikte güreşçi padişahların merak ve gayretleriyle tamamen yok olmak derecesine gelmemiştir. Sultan Abdülaziz devrinde huzûr güreşleri oldukça önemli bir mevkie sahip olmuştur (Atabeyoğlu, "Güreş", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, III, 454-456). ■

K A Y N A K L A R

- Âtîf Kahraman, Cumhuriyet Kadar Türk Güreşi, I, Kültür Bakanlığı, Ankara 1989.
Halim Baki Kunter, Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1938.
Vatan Gazetesi'nin "Kırkpınar" ilâvesi, 8.5.1953.
İsmail Habib Sevük, "Pehlivanlık Hakkında", Ülkü, Yeni Seri, sayı 67, s. 16-17.
Zuhuri Danışman, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, I, Yayıncılık Matbaası, İstanbul 1938.
Nâil Tan, "Tarihî Türk Güreş Hakkında Notlar", Geleneksel Türk Sporları Semineri: 31 Temmuz 1976-Konya, Konya Turizm Derneği Yayınları, Ankara 1976.
Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, III, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.
Âtîf Kahraman, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi (1924-1951) Kırkpınar Güreşleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.
BOA, İ. TAL [İrâde. Taltifat], 266/1319. Ş-145: 22 Şaban 1319 (4 Aralık 1901).
Cem Atabeyoğlu, "Güreş", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Yapı Kredi Yayınları, III, İstanbul 1994.